

Téglás István néprajzkutatói munkássága

A 19. század végén és a 20. század elején sok területen tevékenykedő, szerteágazó életpályával rendelkező Téglás István (1853–1915) egyike volt azoknak a korabeli erdélyi értelmiségieknek, akik szenedélyes tudományos munkájuk révén több tudományágban is maradandót alkottak. Nevét ma mindenekelőtt a régészetben ismerik, de hátrahagyott életművének csupán mintegy egynegyede régészeti jegyzetanyag, néprajzi feljegyzései ennél jóval terjedelmesebbek, és ilyen jellegű tudományos publikációinak száma is jelentős. Emellett az életmű az örökségvédelem, a muzeológia területén is kiemelkedő jelentőségű, sőt nevét akár a turistamozgalom úttörői között is említhetjük.

Mivel korábban igen kevés szó esett Téglás István néprajzi munkásságáról, ezért úgy gondoljuk, hogy ideje feltárni az utána maradt néprajzi hagyatéki anyagot. Jelen tanulmányt mindehhez bevezetőnek szánjuk: összefoglaló képet kívánunk nyújtani Téglás István néprajzi kutatásainak, tárgyi és írott anyagának tartalmáról és gyűjteménye jelenlegi állapotáról. Áttekintésünk alapjául mindenekelőtt a családi hagyatékban fennmaradt kéziratanyag szolgál,¹ amelynek tartalma a következő: 56 jegyzetfüzet, egy mintegy 150 fényképet tartalmazó fotóarchívum, levelezései, magánmúzeumának fennmaradt 3 leltárkönyve, illetve annak vendégkönyve. Ezek mellett felhasználtuk Téglás István publikációit,² valamint az általa közzétett tudományos kutatások alapján megszületett további szakirodalmat és a hagyatéki anyagát bemutató ismertetéseket.³

Élete és munkássága

Téglás István édesapja, Téglás Gábor, a kiskunsági Fülöpszállás szabad iparos kunjai közül származik, aki először Brassóba, onnan pedig Gyergyószárhegyre került, ahol megismerte későbbi feleségét, a jómódú erdőgazdász Szabó István fogadott leányát, Csergő Annát. Az 1848–1849-es szabadságharcok folyamán Téglás Gábor részt vett Gábor Áron kézdivásárhelyi ágyúöntő műhelyeinek gyárszerű fejlesztésében, de a nagy lendülettel elkezdődött ágyúgyártás pénzforrások elapadása miatt hamar véget ért. A Téglás család új lehetőségek reményében végül 1850-ben letelepedett Sepsiszentgyörgyön. Szorgalmukkal és becsületességükkel, illetve Téglás Gáborné román és német nyelvtudásával, melyet sok esetben igénybe vettek hivatalos ügyek

1 | A Bajusz család tulajdonában van Zilahon.

2 | Lásd a Melléklet IV. fejezetében

3 | Lásd a Melléklet III. fejezetében

tolmácsolásában, bekapcsolódtak a kisváros társadalmi életébe, és így a család hamar nagy tiszteletnek örvendhetett. Téglás István az öt Téglás fiútestvér közül másodikként, 1853. szeptember 23-án született Sepsiszentgyörgyön. Az iskoláztatást és a műveltséget fontosnak tartó édesanya fiaiban (Gábor, István, József, Lajos és Károly) igyekezett korán kialakítani a tudásvágyat.

Téglás István tanulmányait Sepsiszentgyörgyön kezdte, ahol elvégezte a négyosztályos algimnáziumot, majd 1867-ben a nagyenyedi Bethlen kollégiumba kerül. Tanárai közül P. Szathmáry Károly történeti regényíró, archeológus és a nagy tudású, Herepey Károly voltak rá a legnagyobb hatással.⁴ Nem kevesebb említést érdemel rajzmestere, Nemes Ödön is, aki már V. gimnazista korában Szokoly Viktor *Hazánk s a Külföld* című képeslapjának és a *Vasárnapi Újságnak* munkatársa és kedvelt rajzolója volt. A későbbiekben a tanítási költségek a Téglás család számára megterhelővé váltak, így 1869-ben István fiukat kénytelenek voltak gyakorlati pályára küldeni, ezért Kézdivásárhelyen gyakornoknak áll be egy gyógyszerész mellé. Amikor 1871 szeptemberében bátyja, Gábor, Dévára kerül az ottani alreáliskola helyettes tanáraként, István elhatározza, hogy ő is Dévára megy, hogy bátyja közelében lehessen, és itt pedagógiai tanulmányokba kezd. A két Téglás nagy szenvedéllyel és lelkesedéssel tett kirándulásokat a környéken, majd terepre járásaik alkalmával régészeti és néprajzi kutatómunkát végeztek, ugyanakkor a turistamozgalom fő követőivé váltak. István előszeretettel készített rajzokat váromokról, templomokról, természeti szépségekről, népi díszítőmotívumokról⁵ és régészeti leletekről.

1875-ben Fogarasra kerül az ottani ev. református iskolának meghívására, majd 1876-ban Trefort Ágoston miniszter kihelyezi a brassói állami iskolához. Szakmai fejlődéséhez, hozzájárult az itteni tudományosan képzett személyek közeli barátsága, tudásvágyát pedig a Johannes Honterus Gimnázium gazdag könyvtára csak tovább fokozta. Fivére régészeti kutatásairól szóló levelei annyira fellelkesítették, hogy annak Hunyad megyei őstalepi kutatásainál ő is jelen kívánt lenni, így 1878 őszén, csere útján, áthelyeztette magát Petrozsényba. Szünidőikben innen Dévára utazva, sokszor bátyja segédje és rajzolója lett a régészeti feltárások során. Csillapíthatatlan természetjáró szenvedélyük arra ösztönözte őket, hogy természeti látványosságok felfedezőivé váljanak. Istvánt lenyűgözte Sir John Lubbocknak *Barlangi emberéről*⁶ szóló, a Természettudományi Társulat által lefordított műve, így ebből merített ihletet a Zsil-völgyi és Ponor környéki barlangok tudományos szintű megfigyelésére.⁷

Ebben az időben történt, hogy Trauschenfels Emil királyi tanfelügyelő a Nagyszébenben működő állami iskolák körüli belviszályok elhárítására megfelelő személyt keresett, amelyre Téglás megnyerő személye és diplomáciai készsége a legmegfelelőbbnek tűnt. A felkérésnek eleget téve 1880-ban Nagyszébenbe kerül. Itt iskolaszervező készsége és tehetsége hamar megmutatkozik, viszont az ottani gondok és a túlterhelődés miatt egészsége megrendül, így orvosi javaslatra nyugalmasabb állást keres, ezért áthelyeztetését kéri, így kerül Kóhalomra 1885-ben, ahol az állami iskola megszervezése és

4 | Orosz Endre: Téglás István emlékezete. *Erdély* XXIV. évf. 1915/6–7.

5 | Ilyen például a Hátszeg vidék és Szeben megye népművészetéről készült kétkötetes albuma. Egyik kötet ezek közül jelenleg a budapesti Néprajzi Múzeum tulajdonában van.

6 | A két kötetes kiadvány megjelent Öreg János fordításában: John Lubbock: *A történelem előtti idők* I–II. Budapest 1876.

7 | Téglás István: Kirándulás a ponori bűvópatakhöz és vízeséshez. *Erdély* XVIII. évf. 1909. 78–83.

beindítása lesz a feladata.⁸ Sikeres munkájáról tanúskodik egy újabb felkérés, amikor is Szathmáry György miniszteri tanácsos őt javasolja a Torda-Aranyos vármegyei tankerületi vezetésében fellépő zavarok felszámolására. Báró Eötvös József akkori kultuszminiszter, gróf Bethlen Géza főispán hozzájárulásával, 1894 novemberében Téglás Istvánt kinevezi Tordára tanfelügyelőnek. Itt végleg letelepedik, és megismerkedik későbbi feleségével, Wolff Ellával,⁹ akivel családot alapít, három gyermekük születik. 1915 februárjában az ó-tordai református egyház főgondnokának választja, és ezt a munkakört is odaadó munkával végzi. A templom és a torony restaurálásáról is gondoskodni kívánva,¹⁰ így kerül közelebbi kapcsolatba Möller Istvánnal és Stehló Ottóval, az országos műemlékek mérnökeivel. Möller István elismerte Téglás hozzáértését és tudását, ezért javasolta a Műemlékek Országos Bizottsága tagjává való kinevezését. Arról, hogy ez később valóban megtörtént-e, nincs forrásunk.

1907-ben egy újabb felkérés érkezett felé, miszerint Tordáról Besztercére menjen, e mögött valósínű, hogy bizonyos tanügyi érdekek álltak. Téglás nem túl nagy lelkesedéssel elment Besztercére, és közben családját Tordán hagyta. Az ott eltöltött egy év után, családja távolléte és rossz egészségi állapota miatt nyugdíjazását kérte, és visszatért Tordára. Itt hunyt el 1915. augusztus 14-én, felbecsülhetetlen értékű hagyatékot hagyva az utókorra, amely nem csak tárgyi örökséget jelent, hanem munkájának, életvitelének és eszmei értékrendszerének szellemi örökségét is.

Néprajzi munkássága

Téglás István etnográfiai érdeklődése előbb jelentkezett, mint a régészet iránti szenvedélye, de idővel bátyja, Téglás Gábor régészeti feltárásai fellelkesítették, és így a Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat 1881-ben elkezdett várhelyi ásatásai során szakmai rajzoló ismeretekre tett szert. Régészeti kutatásai közben nem szűnt meg népismereti és háziipari gyűjteményét gyarapítani és ezekről a tárgyakról precíz és kidolgozott leírásokat készíteni. Kezdetben ornamentális népi motívumok dokumentálásával foglalkozott, majd figyelme kiterjedt a népi építészetre és a díszítőművészetre is,¹¹ később pedig a magyar, román és szász közösségek folklórját is kutatta. Nem feledkezhetünk meg útleírásairól, vidék-bemutató tanulmányairól és az *Erdély* folyóirat¹² számára készített, természeti szépségekről szóló beszámolóiról sem.

8 | A Téglás István iskolaszervezői tevékenységére vonatkozó adatokat és jegyzeteket lásd: Bajusz Anna: *Iskolaszervezés és oktatás a 19. században egy néptanító szemszögéből*. Szakdolgozat. BBTE Történelem és Filozófia Kar, Magyar Történelmi Intézet, Kolozsvár 2013.

9 | Wolff Ella a híres örmény botanikus, Wolff Gyula és felesége Harmath Anna leánya. Wolff családról bővebben: Bajusz István: *Két örmény botanikus: Wolff Gábor és Gyula*. In: *Örménymagyarok, akik hatottak, alkottak, gyarapítottak, hogy a haza fényre derüljön, s kincses legyen*. IV. Jubileumi konferencia, Kolozsvár–Szamosújvár 2001. Szerk. Bálintné Kovács Júlia–Issekutz Sarolta. Bp. 2002. 154–160.

10 | Általa készített ó-tordai református templom alaprajza, főkapujának, távlati képének és helyszínrajzának irónvázlatai (ceruzarajz) félvív írópapíron 1900-ból, szerepel a Műemlékek Országos Bizottsága Rajztárának jegyzékében. Vö. *Magyarország műemlékei I.* A Műemlékek Országos bizottsága Rajztárának jegyzéke. Szerk. Báró Forster Gyula. Budapest 1905. 1–604. 396.

11 | Például lásd Melléklet VII., 11. kép

12 | Kolozsvári honismereti, az Erdélyi Kárpát Egyesület és múzeumának értesítője, mely 1892–1917, majd 1930–1948 között működött.

Ezekből a táj- és útirajzokból néprajzi szempontból is értékes információkat kapunk az azon területen élő népek életmódjáról, az állattartással kapcsolatos tudásáról, népviseletéről, építkezési stílusáról stb.¹³

Követendő példaként tekintett többek között Herrmann Antalra,¹⁴ aki Brassóban tanártársa volt, és akivel életre szóló barátságot kötött, amelyről Kós Károly is említést tesz Herrmann munkásságának leírása kapcsán.¹⁵ Herrmann folklórkutatói szenvedélye és új szemléletmódja Téglás is inspirálta, így fokozott figyelemmel és tisztelettel követte barátja tevékenységét. Előbb Brassóban a Honterus Gimnázium könyvtárának gazdag irattárában majd ezt követően Nagyszebenben a Brukenthal Múzeumban kutatott, melyeknek szépsége, gazdagsága és története lenyűgözte őt. Kutatói szellemiségének kialakulására hatottak a közelében munkálkodó, hasonló érdeklődésű tanártársai és barátai is. Az elsők között megemlíthetjük Szinte Gábort,¹⁶ aki Dévára kerülve, Téglás Gábor ösztönzésére, útszéli keresztek és templomok tanulmányozásába kezdett. Ez Téglás Istvánt is munkára sarkallta, így követte Szinte Gábor példáját, és már a petrosényi tartózkodása alatt keresztek, fatemplomok¹⁷ és parasztházak megörökítésébe fogott.¹⁸ Ebben az időben a dévai reáliskola egyik tanára volt, Mailand Oszkár,¹⁹ aki a román népköltészet felé irányította figyelmét, így az „oláh nép” babonáinak, szokásainak, tárgyi kultúrájának megfigyelését az ő biztatására kezdte el. A magyar népszokások, népköltészet iránti érdeklődését és szeretetét pedig Jakab Ödönnek,²⁰ a kiváló nyelvésznek és költőnek köszönhette. A későbbiekben néprajzi munkálkodásának híre távolabbra is eljutott, így 1885-ben Herich Károly miniszteri tanácsos, az akkori országos kiállítás²¹ néprajzi bizottságának vezetője őt kérte fel „a Retyezát-alji háziipari díszítmények” összegyűjtésére. A Téglás által összeállított két album a Hátszeg-vidéken és a Szeben környékén gyűjtött népművészeti virágmotívumok gyűjteményét tartalmazta. Orosz Endre 1915-ben készült nekrológiájából tudjuk, hogy az album egyik kötete már azon a kiállításon eltűnt, így csak a másik megmaradt kötet került később a Néprajzi Múzeum könyvtárába.²²

Ezt megelőzően önálló etnográfiai kutatásait már 1880 húsvétján elkezdte, amikor is Déván Molnár Sándor Hunyad megyei segéd-tanfelügyelőnél a Molnár Viktor

13 | Lásd: Téglás István: Oláhok a Szászsebesi- havason. *Erdély Népei* VII. évf. 1898/8–9.

14 | Herrmann Antal (1851–1926) néprajzkutató, a Kolozsvári Egyetem néprajz szakos magántanára, a Magyar Néprajzi Társaság egyik alapító tagja.

15 | Kós Károly: Herrmann Antal jelentősége a századforduló körüli néprajzi múzeumban. *Ethnographia* C. évf. 1989. 176–188., lásd 176. és 186. old.

16 | Szinte Gábor (1855–1914) tanár, néprajzkutató és művészettörténész.

17 | Hasonlóan, lásd Melléklet VII., 9. kép

18 | Lásd: Téglás István: Erdélyi fatemplomok. *Művészet* VII. évf. 1908. 90–95.

19 | Mailand Oszkár (1858–1924) Déván a magyar nyelv- és irodalom középiskolai tanára, a Hunyad megyei Történelmi és Régészeti társulat egyik kiemelkedő munkatársa. Néprajzkutató, Erdély román és magyar népköltészet gyűjtője, illetve a Kisfaludy Társaság felkérésére a román-magyar népi kulturális kölcsönhatások kutatója. Vö. Faragó József: Mailand Oszkár és a román folklór. *Ethnographia* XCII. évf. 1981. 487–498.

20 | Jakab Ödön (1854–1931) író, költő, irodalomtörténész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

21 | A kiegyezés utáni Magyarországon, 1885-ben, Budapesten szervezték meg az országos iparkiállítást. A szervezést egy 61 tagú bizottság irányította, ezek közül a néprajzi bizottság elnöke volt Herich Károly. Vö. Herich Károly: Háziipar. In: *Hivatalos jelentés a budapesti 1885-ki Országos Általános Kiállításról*. Szerk. Keleti Károly. Művészeti ipar, közművelődés, közlekedés IV. évf. 1886. 499–514.

22 | Orosz Endre: *i.m.* 9.

államtitkár²³ számára összegyűjtött hímestojásokat felfedezte, és azokat magának lerajzolta. A tojásmotívumokat albumokba foglalta, melyek a családi hagyatékban máig fennmaradtak, és ez a gyűjtési anyag 2006-ban egy szép kötetben meg is jelent.²⁴ A Téglás által feltüntetett 1885-1886-os évszámok alapján a Molnár Viktor által készült rajzgyűjteményben azonosítani lehet ezeket a tojásmintákat. Molnár hímestojásokról írt cikkei és közleményei valószínűleg tovább fokozták Téglás érdeklődését, így mikor Kőhalomra került, más tojásmintákat is színes kidolgozású rajzokkal dokumentált. Téglás egyik beszámolójából olvashatjuk, hogy az összegyűjtött tojásokat kellemetlen szaguk miatt a padlásra helyezte, de idővel ezt a gyűjteményt valamilyen állat megrongálta.²⁵ A hímestojások motívumainak megőrzésére a rajzolás bizonyult a legjobb megoldásnak.

Mivel Téglás saját maga számára rajzolt, így a magánál tartott jegyzetfüzetét alkalmazománál elővette, és azt is megörökítette, amit a terepről nem tudott éppen magával vinni vagy amit ő fontosnak és értékesnek ítélt.²⁶ Ilyenképpen rajzoló gyűjtőnek mondhatjuk,²⁷ amit például nem jelenthetünk ki Molnár Viktorról vagy Balázs Mártonról,²⁸ hiszen ők másokkal, diákokkal, vagy akár rajzolókkal rajzoltatták le a gyűjteményükbe szánt tojásmintákat.

Útjai során igyekezett felkeresni olyan gyűjtőket, akik tárgyi gyűjteménnyel is rendelkeztek, többek között ilyen volt a lugosi görögkatolikus püspök, Mihály Viktor, aki a püspöki palotában rendezte be magángyűjteményét. Ennek és az ehhez hasonló további korabeli gyűjteményeknek a tanulmányozása nyomán alakította ki elképzeléseit saját kollekciónak rendszerezéséről és a hosszútávú tárolásáról. Tordára kerülésekor ezt meg is valósította, és a város központjában felépített otthonának három földszinti helyiségében, valamint udvarán létrehozta magánmúzeumát.²⁹ A múzeumot 1907-től látogathatóvá tette, melynek rövid időn belül híre terjedt.

Múzeumalapító fáradozásainak kitüntetett eredménye többek között az volt, hogy amikor Frigyes főherceg neje, Izabella főhercegasszony³⁰ 1910. június 27-én erdélyi körútját tette, Tordán a Téglás- múzeum³¹ megtekintését tűzte ki egyik céljául. A gyűjteményében az úrihímzéseket megtekintve, illetve hímzésekről szóló albumait megcsodálva, Téglást arra kérte, hogy a kolozsvári Farkas utcai református templom

23 | Molnár Viktor (1859–1918) művelődéspolitikus, közoktatási államtitkár.

24 | Bajusz István–Demeter Éva: *Téglás István Dél-Erdélyi hímestojások*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2006.

25 | *Hímestojások. Hunyad megyében gyűjtötte és rajzolta Téglás István 1880 és 81ben* című album előlap belső oldalán. Vö. Bajusz István–Demeter Éva: *i.m.* 12.

26 | Lásd például: Melléklet VII., 8. kép

27 | Demeter Éva: Hímzés Felsőrákosról, mintarajzok Alsórákosról, Vargyasról. *Acta Siculica. A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve 2010.* 515–522.

28 | Balázs Márton: A háromszékvármegyei húsvéti írott tojásokról és népszokásokról. *Székely Nemzeti Múzeum Értesítője 1902.* 33–77.

29 | A ház ma is látható a Republicii tér 26. szám alatt.

30 | Isabella Hedwig Franziska Natalia von Croy-Dülmen, a Croy-házból dülmeni ágából származó német hercegnő, Dülmen grófnője, házassága révén osztrák főhercegné, magyar és cseh királyi hercegné, techeni hercegné, Frigyes főherceg tábornagynak, a cs. és kir. haderő főparancsnokának felesége. Az 1920-as évek magyar társasági sajtójában *Croy-Dülmeni Izabella főhercegasszony* néven szerepelt.

31 | Kós Károly említései során is így jelenik meg: „ún. Téglás-múzeum.” Vö. Kós Károly: Orosz Endre, a Mezőség néprajzi gyűjtője. In: *Uő: Néprajz és muzeológia*. Kriterion Kiadó, Kolozsvár 2011. 211–219. 212.

úrasztali terítőinek legszebb mintáit számára rajzolja le. Téglás részletesen feljegyezte azokat a tételeket, amelyeket a hercegasszonynak szánt rajzolásra, így pontos adatunk van arról, hogy az általa átnyújtott album mit tartalmazott:

1911. A kolozsvári Farkas utcai ref. egyház régi terítői közül rajzolandó 8 drb.:
 | Lorántffi Zs[uzsánna] féle abrosz
 | Kehelyterítő
 | Fehér abrosz kék tulipánokkal
 | Abrosz arany és sárga tulipánkoszorúkkal és szegéllyel
 | Régi terítő szélén stilizált virágok, halvány piros
 | Régi terítő arannyal és sárga selyemmel
 | A Székely László féle rececsipke-betétes nagy terítő piros virágokkal
 | Régi kehelytakaró színgazdag hímzéssel, szívekkel, tulipánokkal, szegfüvekkel stb..³²

Téglás 1910 novemberében a rajzokat saját kezűleg adta át a pozsonyi palotában, melyért Izabella hercegnő gyémánt „inggarnitúrával”³³ fejezte ki háláját. Erre az eseményre így emlékezik vissza 1911-ből származó jegyzetfüzetében: „Bécsben 1911. március 4-én du. Izabella főhercegnő bemutatott férjének, Frigyes főhercegnek is. Két órát kitartott az audencia, míg albumaimat a főhercegnő átnézte”.³⁴

A fenti esemény is arról tanúskodik, hogy Téglás odaadással és kivételes törődéssel kutatta környezetete adottságait, megbecsülve a népi kultúra kincseit, ugyanakkor nemcsak megőrizni igyekezett ezeket az utókor számára, hanem népszerűsíteni is próbálta népe értékeit és alkotó képességeit. Így vált ő is a 20. század eleji háziipar fellendülésének támogatójává.

Téglás István gyűjteménye és annak sorsa

A magángyűjteményről fennmaradt leltárkönyvek legkorábbi bejegyzése 1873-ból való, eszerint Téglás már ekkor elkezdte gyűjtői munkáját, sőt a leltárkönyv gondos kidolgozása arra utal, hogy elszánt volt tovább gyarapítani a gyűjteményét. Az első feljegyzett tárgyak között túlnyomó részt a néprajzi jellegűek dominálnak, majd később a régészeti leletek válnak hangsúlyosakká.³⁵ Téglás régészeti gyűjteményének és rajzos jegyzeteinek forrásközlése egy Bajusz István által szerkesztett, kétkötetes kiadványban már megtörtént, de a régészeti gyűjtemény mellett a néprajzi jellegű tárgyi és szellemi hagyaték is jelentős.

Az 1900-as évek elején Torda főterén felépült családi ház megfelelő volt, az idővel és fáradtságos munkával, igen nagy anyagi áldozattal összegyűjtött, több ezer darabból álló, magánmúzeum kialakítására. Az alapító célja az volt, hogy a múzeum a nagyközönség számára is látogatható legyen. Az egyik fennmaradt vendégkönyvből kiderül,

32 | Téglás István kéziratából: 43. jegyzetfüzet, 1 oldal.

33 | Orosz Endre: *i.m.* 14.

34 | Téglás István kéziratából: 44. jegyzetfüzet, 120. oldal.

35 | Bajusz István: *Téglás István jegyzetei. Régészeti feljegyzések.* I–II. Scientia Kiadó, Kolozsvár 2005.

hogy a gyűjteményt igen sokan felkeresték, többek között meglátogatta Ion I. C. Brătianu államférfi és Constantin Daicoviciu történész is. Legkiemelkedőbb látogatója, akire Téglás a legbüszkébben emlékezik vissza, az előbb már említett Izabella főhercegnő volt. Ezt örökíti meg a vendékkönyv első oldalán látható fénykép.³⁶

Téglás minden általa birtokolt tárgyat leltári számmal látott el, és leltárkönyvekbe foglalta annak származási helyét, esetleg méretét, fontosnak gondolt megjegyzéseit, néha a tárgy apró sérüléseiről, hiányosságairól is említést tett. Három ilyen leltárkönyv maradt fenn: 1906-ból, 1907-ből és a harmadik dátum nélkül. A leltárkönyveket összevetve azt mondhatjuk, hogy a legteljesebb az 1907-es könyv, a többi sajnos befejezetlen. A leltári adatok alapján megállapíthatjuk, hogy az akkori Erdély egyik számottevő magángyűjteményéről van szó, amely emellett még nagy terjedelmű jegyzetanyagot és fotóarchívumot is magába foglal. Tárgyi gyűjteménye kb. 4000 darabot számlált, melynek régészeti gyűjteményét 1070 tárgy + 770 pénzérme tette ki, a néprajzi anyag pedig 824 darabból állt. Az 1907-es leltárkönyv régészeti fejezeteit Bajusz István már publikálta,³⁷ ezért jelen esetben csak a néprajzi jellegű leltári feljegyzésekre hivatkozunk.

A néprajzi vonatkozású tárgyakat Téglás a leltározáson belül is tematikus alcímekkel osztotta fel, az első ilyen alcím: *Majolika és cserépedények s cizin- és fatárgyak, edények s különféle edények, szent edények stb.* Ez alatt egy táblázat áll, melynek beosztása a következő:³⁸

Új sorszám	Sorszám	drb. szám	Tárgy és lelőhelye	Ára: Korona	Fillér	Jegyzet
------------	---------	-----------	--------------------	-------------	--------	---------

A jegyzet alatt különböző megjegyzéseket olvashatunk a tárgyról. Például: utal a darabszámra (noha a táblázatban külön kijelölt helye van ennek, de mégis sok esetben a megjegyzésekhez írja be, ha ugyanolyan tárgyból esetleg több is van); amennyiben fontosnak tartotta, feljegyezte azt is, hogy egy tárgy ritka szép példány, vagy azt is, hogy sérült állapotban van; itt esetenként kis méretű rajz is látható a tárgyról; néhol feltünteti, hogy kitől- és honnan kapta, valamint egyes helyeken szerepel az „eladva” vagy „megtartva” bejegyzés is.³⁹ A fent említett alcím alatt Téglás 30 ilyen tárgyat jelölt meg. A *Népismei tárgyak gyűjteménye, azok között egyházi tárgyak is* alcím alatt 33 db ilyen jellegű tárgy szerepel, a *Régi képek, festmények és szent tárgyak* 31 darabot említ. A felsorolt tárgyak között két alkalommal jegyzi meg, hogy nem néprajzi vonatkozású tárgy, így tehát ezen alcím alatt összesen 29 db. néprajzi tárgyról beszélhetünk. A *Hímzésminták, szövések, hímzések, varrások* alcím alatt 32 darab tárgy szerepel, a *Különféle régiségek és ritkaságok* 11 darabból áll, a *Népismei gyűjtemény* pedig 210 bejegyzést tartalmaz, ahol 11 tárgyról feltünteti, hogy nem néprajzi vonatkozású tárgy. Itt leltárba veszi az általa összeállított 5 darab, színes rajzokat tartalmazó albumot is: *Hunyad vármegyei népviselet díszítmények albuma, összegyűjtöttem és rajzoltam Hunyad megyében 1880–1885. 1886 és 1887-ben (1000); Szeben vármegyei népviseleti díszítmények albuma.*

36 | Bajusz István: *i.m.* 978.

37 | Bajusz István: *i.m.* 296–1147.

38 | Minden leltári jegyzékében mindvégig ezt a táblázati beosztást használja.

39 | Az 1930-as évek közepétől kezdődően a gyűjteményből számos tárgy került eladásra. Ezekre utalnak az „eladva” vagy „megtartva” szavak, amelyek utólagos beírások. Az írás jellege alapján a bejegyzéseket valószínűleg Téglás István nagyobbik lánya, Visky Ferencné, Téglás Anna írta be a leltárkönyvbe.

*Összegyűjtöttem és rajzoltam Szeben megyében 1880–1885-ig (2000); Népviseleti díszítmények két albuma Nagy-Küküllő megyéből. Összegyűjtöttem és rajzoltam Nagy-Küküllő megyében 1886–1890-ig (2000);⁴⁰ Hímes tojások díszítményeinek albuma. Összegyűjtöttem és rajzoltam Hunyad megyében 1881–1885 és 1886-ban (800); Nagy-Küküllő megyei hímes tojások rajzai. Összegyűjtöttem és rajzoltam Nagy-Küküllő megyében 1886–1890 (800).*⁴¹ A leltári könyv utolsó része a *Különféle régiségek, képek, ritkaságok, népisme tárgyak* alcím alatt 199 darabot számlál, és itt 29 esetben tünteti fel, hogy nem néprajzi vonatkozású tárgyról van szó. A másik két leltárkönyv feldolgozásával a későbbiekben szándékozunk foglalkozni, mivel a kezdeteknél még érzékelhető a kísérletezgetés, így a leltárszámozás kissé változik az idő folyamán, de elmondhatjuk, hogy hasonló alcímeket használ, mindvégig ugyanazzal a besorolási módszerrel és táblázattal.

Téglás néprajzi tárgyi gyűjteményét összegezve, a következő módon csoportosíthatjuk:

- | *Egyházi tárgyak*: mécsesek, templomi csillár, keresztek, gyertyatartók, oltár, templomi pálca,⁴² fakorona, templomi zászlók, *pomelnic*-ek,⁴³ ikonok, szobrocskák, óntányérok, ónkelyhek, keleti imaszőnyegek, gyertyaöntő-minta, oltárkövek, kendő, papi miseruha
- | *Dísz tárgyak, edények*: bokályok, kannák, korsók, kancsók, tálak, poharak, kulacsok, ivócsanakok
- | *Használati tárgyak*: tűzütő acél, vasmacska, mécsesek, tulipános láda
- | *Konyhai kellékek*: mozsarak, bábsütő minták, sótartók, mérlegsúly
- | *Halászat, vadászat*: szigonyok, puska, puskaportató
- | *Hangszerek*: havasi kürt, pásztorfurulyák
- | *Háziipar kellékei*: guzsaly, sulykoló, mángorló, héhel, orsó
- | *Népviseletek, textíliák*: (magyar, román, szász) fejkendők, kalapdísz, vőlegényi és menyasszonyi ingek, nyakkendő, kötények, övek, gyűrűk, sarkantyú
- | *Lakástextíliák*: abroszok, kendők, rúdravalók, párnacsúpok, párnahéjak
- | *Babonás tárgyak*, „*cigánykincsek*”: kövek, érmék, szegek, kötél, csontok, növények, gombok, kagylók, kelyhek, gyűrűk, nyakékek, gyöngyök
- | *Cigány- és pásztorbotok*
- | *Hímzésminták gyűjteménye*: erdélyi magyar, román és szász vidékeiről
- | *Hímes tojások díszítményeinek gyűjteménye*
- | *Gyászjelentések gyűjteménye* (19. század)
- | *Ezüstpoharak* (16–18. század)

A gyűjteményben előforduló legrégebbi, legértékesebb darabok között szerepel egy cserépkorsó 1698-ból, egy szentkép a 17. századból, két darab keleti imaszőnyeg a 16. századból, Mihály Vitéz ezüstpohara 1599-ből,⁴⁴ Tolthothi Péter ezüstpohara 1601-

40 | Sajnos ezek az albumok nem maradtak meg.

41 | A két hímes tojás album feldolgozásra került és megjelent, lásd: Bajusz István–Demeter Éva: *Téglás István Dél-erdélyi hímes tojások*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2006.

42 | Egyházpálca

43 | *Pomelnic*: román, ortodox liturgiában használt tárgy. Elhunyt vagy még élő személyek neveit tartalmazó fatáblácska, amelyet a hívek a papnak adnak, és az azon szereplő személyek, a mise során, imában megemlítődnek.

44 | Erről lásd: Bajusz István: Újabb Mihály Viteazul-ereklyék. *Korunk* XXXVII. évf. 1978. 254–255.

ból, Fenesi Mihály ezüstpohara 1658-ból, gróf Apor István ezüstpohara 1703-ból, és egy ezüstpohár a 16. századból.

A gyűjtemény még Téglás István 1915-ben bekövetkezett halála után is megtekinthető volt az 1920-as években, az utolsó látogatói bejegyzés 1931-ben történt. Mivel Tordán akkor még nem volt múzeum, ahova a család ezt a nagyszabású gyűjteményt elhelyezhette volna, így 1920–1930 között a román állammal tárgyalások folytak a kollekcio esetleges felvásárlásáról, de ez végül nem valósult meg. Akkori szakértők a gyűjteményt 123 850 korona értékűre becsülték. Tudomásunk van még egy 1922-ben lejben megállapodott összegről, amelyet dr. Téglás István⁴⁵ kevésnek, bár már elfogadott felvásárlási összegként említ. Eszerint a tárgyállomány 619 250 lej értékű lett volna, de az akkori politikai helyzet ezt az adásvételt megghiúsította. A gyűjtemény a történelmi események és a család hányattatása miatt így lassan szétszóródott. A kollekcio egyes darabjai külföldi régiségkereskedők kezére jutottak, és lassan nyomuk veszett. Nagyon kevés megmaradt tárgyról van tudomásunk, néhány darab az 1951-ben létrejött tordai Történelmi Múzeumba került, ezek például római érmék (42 db.), kerámiák, oltárkövek, sírkövek, kisebb bronztárgyak. Ugyanitt néhány néprajzi tárgy is fellelhető (1 bokály, 1 faragott fakanál). Nagyváradon a Körösvidéki Múzeumban található egy római mécses. A budapesti Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött aranyosgyéresi avar leletek, római bronzszobrocskák a második világháború alkalmával megsemmisültek. Kolozsváron EME néprajzi gyűjteményében (jelenleg Erdélyi Néprajzi Múzeum) vándor cigányok babonás kincsei, háziipari textíliák és viseletdarabok találhatóak, illetve szintén Kolozsváron az Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeumba régészeti tárgyak (mécsesek, érmék) kerültek. Téglás hagyatéka, jegyzetfüzetei, levelezései és fényképgyűjteménye a Zilahon élő örökösök tulajdonában van.

Téglás Istvánnak néha szokásában volt a tordai háza udvarán kiállítani régiségeit, gyűjteménye darabjait és ezekről fényképeket készíteni. A kiállított tárgyairól készült felvételek alapján némileg rekonstruálni tudjuk a gyűjtemény hangulatát, a tárgyak valós kinézetét. A képeken látható tárgyak gondos összeválogatása, szakértői munkamódszerről tesz bizonyosságot. Ilyen például a Tordaszentlászlóról származó hímzésmin-ták kollekciojáról fennmaradt fénykép,⁴⁶ a Beszterce vidéki szász viselet darabjairól készített felvétel,⁴⁷ a görög keleti és görögkatolikus egyházi fakeresztek gyűjteményéről készült fénykép,⁴⁸ illetve a vándorcigányok ékszereit megőrkítő kép (ez utóbbi Téglás egyik kedvelt gyűjteménye volt).⁴⁹ Fotótárában a családi képeken kívül archív felvételek maradtak fenn, melyeket terepbejárásai, gyűjtői útjai során készített.⁵⁰

Téglás már a dévai kutatómunkák alatt megismerkedett a fényképezés technikájával és annak dokumentáló szerepének lehetőségével. A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat 1885-1886-os évkönyvéből értesülünk, hogy 1886-ban egy

45 | Téglás István fia, dr. Téglás István.

46 | Lásd Melléklet V., 1. kép.

47 | Lásd Melléklet V., 3. kép.

48 | Lásd Melléklet V., 2. kép.

49 | Lásd Melléklet V., 4. kép.

50 | A felsorolt fotóarchívum a család tulajdonában van, jelenleg Zilahon.

fényképezőgép beszerzéséről határozott.⁵¹ Sajnos nem derül ki, hogy milyen típusú fényképezőgépről volt szó, de tudjuk, hogy ezt Téglás Gábor és István használatba is vette. Később Szinte Gábor is csatlakozik a fényképezést megkedvelő társasághoz, így néhány esetben közös gyűjtői munkára indulnak.⁵² Téglás üvegnegatívra fotózott, a képeket kartonlapokra ragasztotta, majd pontosan datálta és címezte.⁵³ Abban az esetben, ha valamely kép nem általa készült, feljegyezte, így hivatkozik például öccse, Téglás József fotóira is, vagy a Szinte Gábor által készített felvételekre.⁵⁴ A korábbi időszakból nemigen maradtak meg fényképek, elenyésző számban egy-egy felvétel, de a későbbi évekből már több kép maradt ránk, főleg a néprajzi jellegű fotóarchívuma, amely kb. 150 képből áll és a következőket tartalmazza:

- I. Aranyosrákos (13 fénykép)
- II. Aranyosrunk (1 fénykép)
- III. Aranyosszentmihály (Alsó- és Felsőszentmihály) (68 fénykép)
- IV. Bágyon (1 fénykép)
- V. Beszterce (2 fénykép)
- VI. Kusma (1 fénykép)
- VII. Magyarnemegye (1 fénykép)
- VIII. Magyarpeterd (3 fénykép)
- IX. Magyaróság (2 fénykép)
- X. Mészkö (22 fénykép)
- XI. Oláhnemegye (1 fénykép)
- XII. Sepsiszentgyörgy (1 fénykép)
- XIII. Sinfalva (12 fénykép)
- XIV. Szamosmakód (1 fénykép)
- XV. Szászlekenye (1 fénykép)
- XVI. Tordatúr (1 fénykép)
- XVII. Torockó (1 fénykép)
- XVIII. Várfalva (9 fénykép)
- XIX. Várhely (2 fénykép)
- XX. Vidaly (1 fénykép)

A fényképeket tematikájuk alapján összegezni, így ezeket ennek alapján kategorizálni tudjuk az alábbiak szerint:

- | *Faluserkezet, építkezési stílusok*: utcaképek, templomok, iskolák, lakóházak, gazdasági épületek, melléképületek, udvar elrendezés
- | *Mesterséghez kötődő épületek és azoknak berendezései*: sütőház, malom,⁵⁵ kovácsműhely, mészárszék, fazekas-, borbély- és ácsmesterségek tárgyai
- | *Épület belsők*: lakóházak, templombelső, nyári konyha

51 | Kun Róbert: A Társulat 1885. évi működésének rövid vázlatja. In: Uő: *A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve. Az 1885-ik és 1886-ik évekről* IV. kötet. Franklin-Társulat Könyvnyomdája. Bp. 1888. 111–126. 126.

52 | Bata Tímea: Székelykapuk, fatemplomok nyomában: Szinte Gábor (1855–1914) rajztanár fotográfiái. *Néprajzi Értesítő* XCV. évf. 2013. 41–64. 43.

53 | Kb. 17x12 cm. és 14x11 cm. méretűek.

54 | Ezek együtt kb. 10–15 fényképet tesznek ki.

55 | Lásd Melléklet VI., 5. kép.

- | *Munkafolyamatok*: házépítés, kendertilolás,⁵⁶ nyári munkák, kazalrakás, kukoricaszüret, cséplés, aratás, aranymosás, abroncsolás, állattartás
- | *Viseletek*: férjhez adandó leány s annak hozománya, jegyepárok, vasárnapi viselet, cigány, román viselet

Téglás István írott hagyatéka

Téglás István munkásságának és tevékenységének nagyrészt – az elpusztult tárgyi gyűjteményén túlmutatva – a fennmaradt írott hagyatéka is tükrözi, amely megörökítette számunkra az akkori kor szellemi és tárgyi értékeit, politikai és történelmi eseményeit, de még az egyszerű parasztemberek gondolkodásmódját, szokásait, babonáit is. Mivel Téglás jól beszélt a román nyelvet, értette a német nyelvet beszélő századokat, ugyanakkor érdekelte a vándorcigányok életmódja is, ezért feljegyzései Erdély kisebbségeinek mindennapjait is visszatükrözik.

Fennmaradt írott hagyatéka 56 darab, kb.10 x 16 cm-es jegyzetfüzetet jelent, melyek egyenként 100-250 lapot tesznek ki, így összesen mintegy 8000–10 000 oldalnyi feljegyzésről beszélhetünk. A jegyzetfüzetek az 1872–1915 közötti időszakból maradtak ránk, előfordult, hogy egyes években Téglásnak több jegyzetfüzetfüzetre is szüksége volt. Úgy gondoljuk, hogy a jegyzetfüzetek közül kb. 5-10 darab hiányzik, erre a datálásból, és a visszautalásaiból következtetünk. Egyes füzetekből sajnos lapok, oldalak tűntek el, melyek fontos információkat tartalmazhattak, néhány esetben kivágott oldalak helye látszik.⁵⁷

Téglás jegyzetfüzeteit nem rendszerezte tematikusan, hanem egy adott füzetlemezében újai során, szinte mindent feljegyzett, látottakat és hallottakat, mindent, amit ő arra érdemesnek tartott.⁵⁸ Tudjuk, hogy jó rajzkészséggel rendelkezett, így a jegyzetek mellett rajzok is szerepelnek, amelyek külön ékességei ezeknek a könyvecskének.⁵⁹ A rajzok számát többezerre becsüljük, de erről pontos számot nem tudunk adni. Igényes kidolgozású rajzokról van szó, amelyek közül legtöbb ceruzarajz, sok a színes ceruzarajz is, ami kifejezetten hasznos a szöttes- és hímezsminták esetében, illetve a színek segítségével például a hímestojásokról készült albumainak színvilágát is megcsodálhatjuk. Készültek tusrajzok is, melyek sok esetben publikációra szánt rajzok voltak. Jegyzetfüzetein kívül naplót is vezetett, amelyek napi, vagy heti eseményekről számolnak be, itt olvashatunk családi eseményekről, életének különböző mozzanatairól, politikai, társadalmi eseményekről, a korabeli tanügyi helyzetről, iskolaszervezésről. A témák kapcsán néha a saját véleményét is lejegyezte. Sajnos ezek közül a naplók közül csak három maradt meg: az első *1884 - Nagyszében, 1885–1891- Kőhalom*, a második *1894–1895 - Segesvár-Torda*, a harmadik pedig *1910 - Torda* címeikkel.

Ugyanitt említjük, hogy az írott hagyatékhhoz még hozzátartozik:

56 | Lásd Melléklet VI., 6. kép.

57 | Évekkel ezelőtt 50 ilyen hiányzó lap a családhoz visszakerült.

58 | Téglást ábrázoló fotográfiákon szinte mindig látható, hogy kezében tart egy jegyzetfüzetet. Pl.: Melléklet VI., 7. kép.

59 | Lásd Melléklet VII., 10. kép.

1. Két, hímes tojások rajzait tartalmazó album: *Hímes tojások Hunyad megyében 1880 és 1881-ben; Húsvéti tojások Nagy-Küküllő megyében, Kőhalom vidékén, 1886-1889-es években*
2. Nagyobb méretű jegyzetfüzet: *Történelmi adatok Torda- Aranyos vármegye történetéhez*, 238 oldal
3. Nagyobb méretű jegyzetfüzet: *Különféle feliratok gyűjteménye*. 177 oldal, amely 1872 óta Erdélyben összegyűjtött középkori és újkori feliratokat tartalmaz.
4. Három leltárkönyv a gyűjteményről
5. A múzeum vendégkönyve, 1910–1931.
6. Néprajzi vonatkozású kéziratok, levelezések
7. Fényképek, a gyűjtemények egyes tárgyairól, aranyosszéki falvakból, illetve családi képek
8. Ceruzarajzok, és tusrajzok külön lapokon

Jegyzetelési módszeréből arra következtethetünk, hogy azzal a szakértelemmel, amellyel bírt, és amit kutatótársaitól látott, törekedett a legkisebb részleteket is kidolgozni, pontosan rögzíteni az adott tárgy méreteit, formáját, lelőhelyét. Feljegyezte a tárgyhoz fűződő történeteket, akár az annak tulajdonított mágikus, illetve gyógyító erőt, babonákat is. Sok esetben megemlíti a tárgyhasználat térbeliségét, értelmezési perspektíváját, a tárgy és tulajdonosa közötti kapcsolatot, a tárgy státuszszimbólum jellegét, illetve annak időbeli változását. Jegyzetei olyan szerteágazó adatokkal szolgálnak, melyekből több tudományág is olyan információkhoz juthat, amelyek talán eddig rejtve maradtak a kutatók előtt.

Nehézséget jelent az, hogy ezek a feljegyzések, amint ezt már említettük, rendszertelenek, előfordul például, hogy ugyanazon az oldalon néprajzi és régészeti, vagy művészettörténeti jellegű hivatkozásokat találunk. Gyakori, hogy ugyanazon a lapon, ellentétesen fekvő jegyzetek szerepelnek egymás mellett. Ennek a nem könnyű rendszerezésnek kezdetét jelentette a hagyatéknak régészeti részének feldolgozása, amit Bajusz István munkatársaival együtt végzett el. Munkájuk eredményeként a hagyatéknak ez a része 2005-ben kiadásra került és a szakma számára elérhetővé vált. A nagy terjedelmű jegyzetanyagról Bajusz így ír: „Az a hatalmas adathalmaz, amit ezek a jegyzetfüzetek tartalmaznak, csak akkor válik használhatóvá, ha rendszerezzük. Ezt a munkát próbáltuk elvégezni. A jegyzetanyagot szétválogattuk és a következő témákat különítettük el: régészet (őskor, római kor, népvándorlás kora, középkor), néprajz, művészettörténet, történelmi adatok, oktatástörténet, különfélék.”⁶⁰ A szétválogatás során felismertük azt, hogy a Téglás néprajzi jegyzetanyagának tartalmával ugyanígy érdemes és szükséges foglalkozni, hiszen ez őrzi az itt élő népek ősi tudás- és ismeretanyagát, szellemi és tárgyi örökségét.

Gyűjtési területei, módszerei

Ahogy az erdélyi néprajzkutatás első művelői, Apor Péter, Orbán Balázs, Kővári László, Kriza János, Herrmann Antal, Jankó János és még sokan mások, Téglás István is felismerte, hogy az erdélyi magyar, román, szász és cigány népi hagyományok

60 | Bajusz István: *i. m.* I. 14.

„ősi” jegyeket hordoznak.⁶¹ Mindezeknek a megőrzését, ismertetését és továbbadását kíváltképpen sürgetőnek gondolta az iparosodás fellendülése idején, főként a sorozatgyártással szemben. Az 1873-as bécsi világi kiállításon bemutatásra került gazdag magyar néprajzi anyag, főleg a „székely ház” nagy érdeklődést váltott ki, és egyhamar felkeltette a kutatók figyelmét. Ezt követően elindult egy folyamat, és kezdetét veszi a háziipari kiállítások sorozata, mely a háziipar és a népművészet újra fellendülését és népszerűsítését szolgálta. Háziipari tanfolyamok és egyesületek létesülnek (fafaragás, fazekasság, szövő műhelyek), szakkörök alakulnak, népművészet-kutatók és kedvelők sok esetben gazdag gyűjteményekre tesznek szert. Mivel nemcsak a tárgyi kultúra bizonyul beláthatatlanul gazdagnak, hanem a szellemi kultúra anyaga is, ezért megfogalmazódik a szaktudományos igény ezeknek gyűjtésére, tudományos közlésére is. Ennek hatására szakfolyóiratok jelennek meg (*Erdélyi Népei* 1898-tól, *Néprajzi Értesítő* 1900-tól), néprajzi monográfiák születnek és intézmények létesülnek (*Néprajzi Társaság*), illetve beindul a szakképzés, az egyetemi néprajzoktatás is.⁶²

Herrmann Antal egyik Kolozsváron tartott egyetemi beszédében kihangsúlyozza, hogy a tanítónak, mint kutatónak legjobb eszköze a státusa, minek folytán behatóbban tudja vizsgálni a „néplélek titkait”, hivatásának köszönhetően ő lehet a kapocs a különböző társadalmi osztályok között, illetve képviselheti a „continuatot a nemzeti hagyományban az egyes nemzedékek között”.⁶³ Téglás így végezte néprajzi kutatásait, bekapcsolódva ebbe a gyűjtési „hálózatba”. Emberséges viszonyulása és folyamatos munkálkodása a vidéki közösségek helyzetének javításáért, nagyon hamar elnyerte közösségek, befolyásos emberek szimpátiáját. Gróf Apponyi Albert kijelentése is ezt támasztja alá, mikor is Téglást szerették volna Tordáról Besztercére helyezni, az ott fellépő konfliktusok elhárítására, mondván: „az ő kipróbált s a nemzetiségek közt oly sikeresnek bizonyult tapintatát igényli Besztercén a magyar állam”.⁶⁴

Kutatóútjai során az emberekbe vetett bizalma volt a legfőbb eszköze, melyet szívesen alkalmazott. Időt szánt minden haszontalannak látszó beszélgetésre, megvásárolt haszontalannak tetsző tárgyakat, hogy az emberek tudatába vésődjön az a tény, hogy hozzá mindig lehet fordulni, s majd, ha valóban értékes információkat, vagy tárgyakat kérne tőlük, készséges bizalommal fogadják. Mivel az újonnan beszerzett tárgyak leírása mellett legtöbb esetben feljegyzi azt is, hogy hogyan került a birtokába az illető tárgy,⁶⁵ ezért sok esetben megtudhatjuk, hogy ki és mikor vitte el hozzá. Rendszerint tanítótársak, szomszédok, barátok, vagy akár egyszerű, környéken élő parasztok szolgáltatják neki ezen tárgyakat. Egy másik gyakran alkalmazott gyűjtői módszere az volt, hogy vásárokra járva kereste a régiségeket, felkereste az eladandó népi kincseket, szötteket. Előfordult, hogy valamilyen oknál fogva nem tudta megvásárolni az adott

61 | Dr. Kós Károly: Az erdélyi magyar népművészet kutatásának és felhasználásának múltjából. In: uő: *Néprajz és muzeológia*. Kvár 2011. 54–67.

62 | Dr. Kós Károly: „Nemzeti Styl” – romantikus néprajzkutatás. Egy „néprajzias” mozgalom tündöklése és alkonya. In: uő: *Néprajz és muzeológia*. Kvár 2011. 15–27. 26.

63 | Herrmann Antal: A néprajzról. *Erdélyi Népei* I. évf. 1898/1–3. 3.

64 | Orosz Endre: *i. m.* 13.

65 | Ilyen például 1910–1911-es (44/32) jegyzetfüzetből egy bejegyzés: „Tordán egy régi keskeny vágógyalu 1834-ből. Felirata a vasba van bekarcolva: Koszet Budán 1834. Megvettem Mayer Józseftől 1910. október. Ezt a gyalut is Baroti (?) Lajos István használta. Ő foglalkozott a fűrész-faragással és esztergályozással is.”

hímzett szótttest, ezért ezeknek mintáját ott helyben lerajzolta. A sokat emlegetett „cigánykincsek” legnagyobb részét a tordai zálogházból vásárolta meg, illetve esetben egy-egy gyűjtő kisebb, eladó gyűjteményét váltotta meg. Időnként saját maga talált rá bizonyos tárgyakra, terepbejárása alkalmából, de nem volt ritka az sem, hogy ajándékba kapta különböző személyektől. Egyik írásában ilyen esetről olvashatunk, amikor is Koppánd,⁶⁶ Szind⁶⁷ és Tur⁶⁸ község határainak találkozásánál, a Domos nevű sziklaoldalon mészkőbányászat folyt, ahol Téglás gyakran áthaladt, és így egyszer véletlenszerűen került a tulajdonába egy ritka, szép vaskard. Ugyanakkor tudomást szerez a karddal kapcsolatos, az akkori és az ottani emberek között élénken élő babonáról is.⁶⁹ A feljegyzett hiedelemtörténet nemcsak tartalmi szempontból figyelemre méltó, hanem a folklórkutatás egyik momentumát is megőrökíti.

Feltétlenül említést kell tennünk azokról a folklórgyűjtéseiről, melyeket magyar, román és szász lakta területeken végzett. Egyes korabeli folklór iránt rajongó értelmiségi esetében a népművészetre és népköltészetre irányuló fokozott figyelem a társadalmi elnyomás iránti érdeklődést és az azzal szembeni ellenállást jelezte, a társadalmi-politikai aktivizmus egyik módszere volt, de Téglás esetében sokkal inkább beszélhetünk valódi tudományos érdeklődésről, igazi szellemi és tárgyi néprajzi kutatásról. A szászok, románok és cigányok között végzett vizsgálódásai, nyelvük megismerésére való törekvése, népköltészetük feljegyzése, szellemi kultúrájuk megőrökítése, ugyanakkor azt is célozta, hogy elősegítse a népek egymás iránti tiszteletét és az egymás kultúrája iránti érdeklődés kialakulását. Téglás tükrözni kívánta az egymásra gyakorolt kölcsönhatásokat, a fellelhető összefüggéseket, ugyanakkor kiemelte a jelenlévő kultúrák specifikumait.

Gyűjtői munkája során amikor egy-egy helység határneveit, utcaneveit, illetve az ott előforduló családneveket, gúnyneveket feljegyezte, ugyanolyan fontosnak tartotta megőrökíteni az ottani népszokásokat is. Kéziratai népi gyógyászati adatokat, hiedelemadatokat, gyermekjátékokat, meséket, mondákat, népballadákat, népi imákat, emlékverseket,⁷⁰ táncszavakat, népdalokat, népszokásokhoz kapcsolódó rigmusokat is tartalmaznak. Figyelme szerteágazó volt, feljegyezte a szakrális világképekhez fűződő szimbólumokat, értelmezési perspektívákat, narratívumokat, a pogány hiedelemvilág és keresztény vallásos képzetek természetyszerű, mindennapi kapcsolatát.

A későbbi években, pontosabban 1909-től kérdőívek segítségével kívánt további folklórgyűjtést folytatni, melyeket a tanfelügyelősége alatt munkálkodó tanárok és iskolaigazgatók bevonásával próbált kitöltetni. A Téglás által levélben elküldött kérdőívekről még nem sikerült megállapítani, hogy saját maga által összeállított kérdés-sorozatokból állnak-e, vagy ez egy hivatalos kutatás része volt.

Egy füzet formájában összekapcsolt kérdőív 15 oldalas, és valószínű 1909-ből származik. A formanyomtatvány mérete 33x20 cm, és nyomtatott formában 122 kérdést

66 | Koppánd- Copăceni, Kolozs megye.

67 | Szind- Săndulești, Kolozs megye.

68 | Tordatúr- Tureni, Kolozs megye.

69 | Téglás István: A kőből kinövő kétélű kard- a vasfű- és más babonák. *Ethnographia* XXVI. évf. 1915. 285–286.

70 | Ez alatt a sírfeliratokat, dísz tárgyakon, emlék-ajándék tárgyakon, házak oldalán, úti keresztken, faragott kapukon előforduló feliratokat is értjük.

tartalmaz.⁷¹ Kitöltött, és Téglásnak visszajuttatott kérdőív kb. 13 településről maradt fenn. Ugyanehhez az anyaghoz tartoznak azok a fényképfelvételek, amelyeket 1909-ben csináltatott, és amelyekről korábban már beszéltünk.⁷² Téglás levelezési jegyzékét, melyet a kérdőívek kapcsán annotál, szintén lejjebb közöljük.⁷³

A földrajzi területek, amelyeket kutatómunkái során érintett, és amelyek életútjának 1872–1915 közötti állomásait is tükrözik néprajzi régiók szerint a következők: Aranyosszék, Aranyos-völgy; Bánság, Beszterce vidéke; Csángó vidék; Erdőhátság; Hát-szeg vidéke, Hunyad megye; Mezőség; Naszód vidéke; Szászsebes vidéke, Szász vidék, Székelyföld. Természetesen Torda-Aranyos vármegye környékéről származik az általa feljegyzett legtöbb információ, hiszen élete során itt tartózkodott a leghosszabb ideig.

Megjelent néprajzi jellegű közleményei és rajzai

Téglás István pontos, alapos és lelkiismeretes publikációi révén ma is a régészeti szakmunkák egyik gyakran idézett szerzője, de néprajzi jellegű munkái is hasonlóképpen értékesek. Tudományos munkásságának méltatását és életútjának részletes leírását Orosz Endre *Téglás István emlékezete*⁷⁴ című írásában olvashatjuk, amelyben a szerző Téglás (majdnem) összes megjelent publikációjának jegyzékét is közlést teszi, ami mintegy 100 közleményt jelent. Munkáinak túlnyomó része archeológiai jelentés, de szép számban írt néprajzi jellegű cikkeket is. Legtöbb néprajzi tárgyú, saját rajzokkal és ábrákkal kísért közlése csak nyugdíjba vonulása után jelent meg a *Néprajzi Értesítő* hasábjain, ahol 8 hosszabb-rövidebb írását olvashatjuk, melyeket 1909–1914 között publikált. A Magyar Néprajzi Társaság folyóiratában, az *Ethnographiában Szégyenkövek és szégyenoszlopok* címmel, két rajz kíséretében 1912-ben publikált egy írást.⁷⁵ Egy Orosz Endre által nem említett rövid cikke, *A kőből kinövő kétélű kard -vasfű- és más babonák* című⁷⁶ 1915-ben jelent meg. A *Művészet* c. folyóirat hasábjain közzétett, főleg archeológiai cikkei között találunk két értekezést az erdélyi fatemplomokról, ezek 1904-ben és 1908-ban jelentek meg.

Sok írását nehezen sorolhatjuk be csupán egyetlen szakterület keretei között, hiszen megfigyelései szinte mindenre kiterjedtek és egyszerre több módszert is alkalmazott. Így egyes írásaiban hangsúlyosan művészettörténeti jellegű információkkal találkozunk,⁷⁷ másokban viszont hangsúlyosan a néprajzi adatok kerülnek előtérbe.⁷⁸

71 | A kérdőív kérdéseit lentebb közöljük, lásd: *Melléklet*, I. fejezet

72 | Ezúton köszönetünket fejezzük ki a fényképanyag feldolgozásáért és rendszerezéséért Fodor Attilának, a Tordai Történelmi Múzeum munkatársának.

73 | Lásd: *Melléklet*, II. fejezet

74 | Orosz Endre: *i.m.* 7–12.

75 | Téglás István: Szégyenkövek és szégyenoszlopok. *Ethnographia* XXIII. 1912. 223–224.

76 | Téglás István: *i.m.* 285–286.

77 | Mint például az itt megjelent: Uő: Az ótordai református egyház fejedelmi kincsei. *Művészet* XVI. évf. 1914. 413–418.

78 | Kiemelt idézetünk is példázza: „A strana, a szent asztalok és az oltár többnyire színes háziszőtt takarókkal vannak beterítve, azok között gyakran láttam fáradságos szedett szövessel vagy stilizált hímzett dísszel ékesített darabokat is, s találtam olyanokat is melyek magyar eredetűek. Az alsódet-rehemi fatemplomban egy vörös és kék fonallal hímzett terítőn olvasható: *Az All. Detrehami Unita*

A bátyja, Téglás Gábor által szerkesztett *EKE Erdélyi Kalauzában* névtelenül megjelent ismertető (Szeben és Nagy-Küküllő) szintén Téglás István tollából származik. A később megszünt *Nemzetben* két közleménye jelent meg, *Szomszédügyi mulatságok a szászoknál* címen 1891 februárjában és *Kőhalmi vászonvásár* szintén 1891-ben. A *Kolozsvár* tárca, 7 tanulmányát közölte, a legelső 1887-ben, a legkésőbbit pedig 1891-ben. Az *Aranyos és Vidéke* folyóirat is átvett ezekből cikkeket. Csak itt jelent meg 1890-ben a következő kettő: *Troica Hunyad megyében és Kisbánya Boicza mellett*.

Az *Erdély* című folyóiratban a kezdetektől haláláig különböző írásait olvashatjuk. Legtöbbjük természeti ritkaságokról, látványosságokról, útleírásokról szóló beszámoló, de akad köztük elpusztult fatemplomokról, templomköltöztetésekről készült értekezés is. Ekkor jelenik meg a nagyselyki szégyenoszlopról szóló írása,⁷⁹ illetve az *Oláhok a Szászsebesi-havason*,⁸⁰ című cikke, 11 ábrával és a cigány kincsekről szóló jelentése: *Vándorcigányok kincse* címen.⁸¹ Az *Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képpen* történelmi-földrajzi-néprajzi jellegű nagy terjedelmű, illusztrált, 21 kötetes kiadvány Ferenc József császár fia, Rudolf trónörökös főherceg kezdeményezésére indult. Ebben Torda-Aranyosmegye leírása Téglás munkája, amely 1901-ben, a sorozat XX. kötetében (*Magyarország VII. Délkeleti Magyarország: Erdély és a szomszédos hegyvidékek*) látott napvilágot.⁸²

Szükségesnek tartjuk kiemelni egyik legfontosabb gyűjtési módszerét, a rajzolást, amelyet a legtöbb esetben alkalmazott, és számára mindig kézenfekvő volt. Így a ránk maradt adathalmaz legnagyobb értékét a rajzai képviselik. Ezek segítségével átfogó képet nyerhetünk a magángyűjteményéről, illetve nyomon követhetünk bizonyos, ebben a korban végbement társadalmi és kulturális átalakulásokat is. Ugyanakkor rajzainak köszönhetjük az elpusztult tojásgyűjteménye albumokba foglalt színes képeit is. Tájrajzaiban fellelhetünk változatos természeti csodákat, az épített örökség akkori állapotáról kapunk tudósításokat, azóta elpusztult épületek, templomok korabeli képeit láthatjuk, és nem utolsósorban népművészeti ritkaságokat csodálhatunk meg.

Téglás István munkássága szerteágazó, ő maga sokoldalú személyiség volt. Nevét joggal említhetjük a néprajzkutatók sorában is, hiszen gyűjtései, módszerei, kifinomult figyelme, érdeklődése az Erdélyben élő népek kulturális értékeinek kiemelésére és ezek szépségeinek, figyelemre méltó sajátosságainak felmutatására irányult. A hagyatéki anyagnak ezt a részét szándékunkban áll feldolgozni és a közeljövőben a szakma számára elérhetővé tenni.

Eklesi számára készítette T. Thót Józsefné Deési Anna 1840.” Vö. Téglás István: Az erdélyi fatemplomok díszje. *Művészet* VII. évf. 1908. 90–95. 93.

79 | Téglás István: A nagyselyki szégyen-oszlop. *Erdély* 1900. 10–11.

80 | Uó: Oláhok a Szászsebesi-havason. *Erdély Népei* VII. évf. 1898. 8–9.

81 | Minden megjelent írásában az ábrák, illusztrációk saját kezűleg készített rajzok.

82 | Téglás István: Torda-Aranyosmegye. *Magyarország VII. Délkeleti Magyarország: Erdély és a szomszédos hegyvidékek*. In: *Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képpen* XX. Szerk. Jókai Mór. Bp. 1901. 193–218.

Melléklet

I. Kérdőív

Magyarország ember- és néptani kutatásához

I. Település

1. A falu, tanya nevei.
2. A falu, tanya neveinek népi értelmezése, esetleg tudományos magyarázata.
3. A falu, tanya fekvése (topographiája) (5–6 drb. fénykép).
4. A falu határának földtani jellemzése, (térképvázlatokkal).
5. A falu, tanya térképének másolata, (jegyzőnél vagy megyei levéltárból beszerezhető).
6. A falu, tanya régebbi térképei. (L. mint 5.)
7. A falu, tanya rövid története a helybéliek bemondása, továbbá levéltári és irodalmi kutatások alapján.
8. A falu, tanya történetileg kialakult jogi természetének megállapítása. Közbirtokossági, nemesi község, jobbágyközség?
9. A falu, tanya határának eloszlása termelési ágak szerint.
10. A falu, tanya típusának megállapítása (szétszórt, szeres, utcás, stb. falvak).
11. A falu, tanya határának dűlőbeosztása (nyilas, fordulós rendszer, szabad használat, kertgazdaság). Térképvázlat jegyzőnél vagy megyei levéltárból beszerezhető.
12. A katonai térképeken megjelölt dűlőnevek felülvizsgálása és kiegészítése, azok népi és tudományos értelmezése.
13. A falu, tanya részei. zugok, végek, terek, utcák, sikátorok stb. (10-12 fénykép, lehetőleg egy körfénykép a templom tornyáról).

II. Embertan

14. A törzsökös lakosság statisztikája és eloszlása nemzetiség, vallás, nem és kor szerint.
15. A lakosság hullámváza anyakönyvek szerint. (A 14. pont történeti tárgyalása).
16. Beházasodások, elházasodások (hirdetési anyakönyvekből).
17. A falu törzsökös lakosainak vezeték- és keresztnevei. Gúnynevek és utóbbiak magyarázata.
18. A lakosság 5%-ának embertani felvétele. Típusképek nagysága = 5 cm, hajhártártól állcsúcsig, arc és arcélképek; az embereket előbb meg kell borotváltatni és fésűltetni. Hajpróbák vétele. Lehetőleg 2-3 egészen meztelen fénykép.
19. A férfi lakosság több csoportképe lehetőleg rokonságok szerint, ünneplőben (vasárnapi munka).
20. A női lakosság több csoportképe szintén lehetőleg rokonságok szerint, (vasárnapi munka).
21. Az iskolás gyermekek bőr, haj, szem-szín statisztikája. Tanító által végzendő. Hajpróbák vétele. Csoportképek.

III. Népélet

22. Újévtől minden egyes kalendáriumbeli általános, továbbá a helyi egész, fél és negyed ünnepek lefolyása, az azokon divatos szokások; egyes jelenetek fényképezése, a tárgyak (betlehemek, korbácsok, hímes tojások stb. egybegyűjtése). Továbbá esőkönyörgő, vízkeresztji játékok stb. megtudakolása, felekezetek szerint.
23. A házasság előtti nemi élet.
24. Az eljegyzés (1-1 fénykép, tárgyak).
25. A házasságkötés módjai. Ismerkedés, lakodalom előtti szokások, esküvő, lakodalom, lakodalom utáni szokások, tyúkverő, kárlátó, stb. Tárgyak szerzése, fényképek.
26. Nászéj.
27. A terhesség (életmód, babonák). Varázstárgyak szerzése.
28. A szülés körülményei, koraszülés, nehéz szülés, a szülésnél elfoglalt helyzet, babonák. Tárgyak pl. köldökszínór stb. gyűjtendők s a bábák kikérdezendők.
29. Gyermekágy (szokások, tárgyak), ágytakarók, függönyök, komámasszonycseszék stb. Couvade (a gyermek elismerése az apa részéről), ennek maradékai.
30. Keresztelés. Keresztelő lakoma. Tárgyak, fényképek.
31. Avatás. Fénykép.
32. Atyafi látogatások és ajándékok.
33. A gyermekek száma, megjelenése, táplálása. A gyermek élelmezése (mennyiség és minőségi adatok.) A gyermekhalott, gyermekhalandóság, a gyermekhalál fölfogása, szokások, temetés. Képek.
34. A nem iskolaköteles gyermek.
35. Az iskolás gyermek. Iskolaünnepek, Gergely-járás, vizsgák stb.
36. Gyermekmunka (képek), gyermekjáték és a szülők vagy felnőttek csinálta játékszer.
37. A surgyán legény, leány. Korhatár megállapítása, munkája.
38. A fanosodás beállása (évszámok, szokások, babonák). A suhancok munkája és mulatsága, játék, tánc, játszó, táncok és énekek (képek).
39. Népies zeneszerszámok, tárgyak, képek.
40. A férfi munkája, munkaideje télen, nyáron.
41. A gazda és a cseléd egymáshoz való viszonya a régi időben, bér, szolgáltatmányok, szegődés határideje, áldomás.

IV. Ósfoglalkozások

42. Halászat. Naptár szerint, fajták szerint, tárgyak gyűjtése és nomenclaturája, szerszámjárás fényképei.
43. Ősi pásztorkodás: a legeltetés időtartama, a pásztor évi és napi foglalkozása, a jószág körüli teendői, tejtermékek. Kuruzslások, babonák. A pásztor szókinccse a földre, füvekre, a jószág különböző tulajdonságaira, építményekre és ezek berendezésére. Időjósítás és csillagismeret.
44. Ősi vadászat, pákászat. Vadászkunyhók, vadcselek, csapdák, kalitkák. Orvvadászat. Babonák. Fényképek és tárgyak.
45. Állattenyésztés. Hágatás, ellés, herélés, munka, babonák, táplálék. Tárgyak.
46. Mezőgazdaság. A földművelés összes ágai. Összes gabonafajok és vetemények.

47. Szántás-vetés. Szerszámok, képek.
48. Aratás. Kepék, keresztek, asztagok, kazalok. Szerszámok, képek.
49. Aratási ünnepélyek. Tárgyak, képek.
50. Cséplés. Ősi szerszámok, képek.
51. Kukoricatörés, fosztás, hántás. Krumpliszedés, répaszedés. (Képek, tárgyak.)
52. Vermelés.
53. Rézsművelés, főfüvek.
54. Szénával való műveletek és tárgyak. Petrence, szárító állványok, nyomtatórudak, vontatószekerek. Fényképek.
55. Gyümölcszedés. Tárgyak, képek.
56. Szőlőművelés, szerszámok.
57. Szüret, szerszámok, képek.
58. Szüreti ünnepélyek. Fényképek.
59. Nádvágás. Szerszámok.
60. Ősi méhészet, babonák.
61. Dohánytermelés.
62. Járművek és nomenclaturájuk. 1/5 nagys. modell, esetleg tárgyak.
63. Házi iparágak. Gyékényfonás, szalmakalapfonás, kosár-, kasfonás.
64. Népi mesterségek: Szűcs, szűrszabó, bognár, bodnár, molnár, gerencsér, népi kereskedők, kékfestő, tobákos, csapó, ötvös, kovács, borvizes, mézesbábos, drótos, üveges, barkács, szíjgyártó, kötélgyártó, magyarszabó, csizmadia, papucsos, tímár, varga, böllér, herélő, miskároló, nyerges, rézműves, vályog- és téglavető, zsuppozó, takács stb. egész leltára. Szabási mintáik és remekeik.
65. Egy-egy rend évi munkájának pénzbeli értéke.
66. Az asszony munkája télen, nyáron.
67. Ételorozat: nevek, mennyiség, minőség, suly szerint. Tésztaformák.
68. Reggeli.
69. Ebéd (télen-nyáron.)
70. Estebéd (télen-nyáron.)
71. Kenyérsütés.
72. Kender- és lenmunka a vetéstől a vászonig. Tárgyak, képek.
73. Fonás. A fonó. A fonó élete. Társadalmi feladata. Tárgyak, képek.
74. Szövés, fonalkihúzás. Tárgyak, képek.
75. Hímzés. Szerszámok, hímzések sorozatos gyűjtése; nomenclatura.
76. Mosás, sulykolás, mángorlás. Tárgyak, fényképek.
77. Az asszony mezei munkája, művelési ágak és naptár szerint.
78. A felnőttek multságai, társasjátékok, vexirtárgyak.
79. Betegség: népi kuruzslás, gyógyszerek, babonák.
80. A halál. Öltöztetés, nyújtóztatás, virrasztás, koporsó; rendek, rangok, korok szerint! temetés, búcsúztatás, gyászruha, babonák, (fényképek, tárgyak.)
81. hiányzik
82. Búcsújárás. Áldozati és fogadalmi tárgyak. Fényképek.
83. Vásár (heti-, állat-, kirakodó-vásár).
84. Egyletek; legényegylet, legényavatás.
85. Parasztcéhek. (Földművelők, halászok, pásztorok, vadászok céhei.)
86. Népi olvasmányok.

87. A magas művészet paraszti hajtásai.
88. Időjóslás, amennyiben tárgyakhoz van kötve.
89. Népi igazságszolgáltatás. Atyai fenyíték, templomatyák, kisbíró, csősz stb. által.
90. Koldusvilág.
91. Cigányvilág. Zsidóság. Zsidó népi vallási tárgyak. Örménység.
92. Közegészségi megfigyelések.

V. Építkezés

93. A teletípusok megállapítása. Méretes tervrajz (5–6 fénykép).
94. A háztípusok megállapítása. Az egyes típusok méretes tervrajza és metszete. Több fénykép. Minden egyes helyiségből interieurkép is.
95. Az összes melléképületek: nyári konyha, istálló, csűr, ól, góré, gabonás, verem, pince, présház, szárazmalom, pálinkafőzde, gyümölcs-aszaló, kút, sütőkemence, állás, akol, abora stb. Alaprajz és metszet.
96. A ház és a melléképületek egyes részeinek szókingcse.
97. Építkezési módok: nád-, sövény-, borona-, vályog-, fecskerakású-, vertfalu építkezés. Épülőfélben levő házak és melléképületekről 5–6 fénykép.
98. A tetőszék szerkezete, a fedés módjai; szókingcse (fénykép.)
99. Egy-egy 1/10 méretű házmodell készíttetése, esetleg melléképületek modellje.
100. A házdíszek: faragások, festések; oromdíszek, verébdíszek, ablaktáblák, ajtórácsok, oszlopfaragások sorozatos gyűjtése.
101. A konyha leltára.
102. A tűzhely különös vizsgálata, méretes felvétele, leltára 1/5 nagyságú modell; fényképek.
103. A kéménytípusok megállapítása.
104. A szoba-berendezés tárgyainak leltára.
105. Az istálló, csűr, hiu, kamra berendezési tárgyainak leltára.
106. A háztelek tipikus kerítései, (fénykép, próba darab.)
107. A tipikus kapuzat (fénykép kívülről, belülről, egész darab v. 1/5 nagyságú minta).
108. A paraszt kiskert virágai.
109. A tanyák típusai és részei. Melléképületei, egy-egy alaprajz és metszet a tanyáról és környékéről.
110. Pásztorépitmények (cserények, karámok, szárnyékok, kunyhótípusok, vasalók, bacsuk, hodályok, kosarak, esztenák, eszterengák. (A legelő használata s a pásztorok rendtartása.)
111. Templom, temető, kápolna, haranglábak, útszéli keresztetek, szent források, sírkeresztek, fejfák.
112. Csárdák.
113. Malmok.

VI. Ruházat

114. Viselet. A gyermekek, a keresztelendő, serdültek, mátkapárok, fiatal házasok, idősebbek, aggok, téli, nyári, hétköznapi, ünnepi, keresztelői, bér-málási (confirmálási), menyasszonyi, lakodalmi, gyászruhájának minden

egy darabja öltözködés sorrendjében (fényképekkel minden egyes pházisról). Szabásminták. A vászon, szőr- és bőrruhák részeinek és a díszítmények nomenclaturája.

115. Hajviseletek (férfi és női). Fényképek, esetleg modellek.

116. Késztségek, pipák, dohányzacskók, botok, fokok, balták, kampók; sarkantyúk, bokréták stb.

117. Régi, a divatból kiment ruhadarabok.

118. A ruházat készítési módja. Egyes darab és az egész öltözet ára.

119. Díszes egész ruhadaraboknak vagy részeinek sorozatba gyűjtése.

120. A halottak ruházata.

121. Az illető népviselet fönntartása célszerű-e vagy nem?

122. Egyéb megfigyelések.

II. Téglás István levelezési jegyzéke

Levelezés 1.

Népismereti adatokért írtam:

1909. december – Csiky István, Felvinc; Benedek Sándor, *Harasztos*; Csongvay Dénes, *Bágyon*; Eckart Ferenc, *Várfalva*; Gyulay Ferenc, *Komjatszég*; Borbély József, *Egerbegy*; Tulogdy Pal, *Alsójára*; Eröss Antal, *Offenbánya*; Bende Béla, *Székelykocsárd*; Gulyás Endre, *Mezőbodon*; Székely Albert, *Marosbogát*

1910. január

Kiss István tanító, *Harasztos*

1910. január

Moldován János, *Alsószentmihály*; Butura Vazul, *Alsószolcsva*; Olteán János, *Felsőpodsága*; Ruzs Jeremiás, *Szelistye*; Pantea Jeremiás, *Runk*; Bélu László, *Magyarpeterd*

1910. január 13.

Csongvay Ferenc tanító, *Detrehemtelep*

1910. január 14.

Gábor Ödön tanítónak *Alsódetrehemre* több ügyben írtam.

1910. május 17-én a *mikesi* tanítóknak a *Goțoi* tárgyában írtam.

Levelezés 2

1909. október. Csegezy Elek *Aranyosrákosról* küldött adatokat;

1909. november. Gábor József *Alsó-Felsőszentmihályról*;

1909. december. Andrassy Pál tanító *Sinfalváról*. Válaszoltam;

1909. december. Kiss István *Harasztosról*. Válaszoltam;

1910. január. *Komjatszegről* Gyulay Ferenc tanító küldött némi adatokat. Válaszoltam 1910. I. 12-én;

1910. január. Borbély József *Egerbegyőről* azt válaszolta, hogy ott népismei érdemes adatok nincsenek, de küldött némi adatokat *Tordaszentlászlóra* vonatkozókat. Írtam nekik, hogy *Egerbegyén* is bizonyosan lehet találni ily adatokat;

1910. január 22. Tulogdy Pál *Alsójárából* érdekes adatokat küldött;

1910. január 24-én Tulogdynak válaszoltam és a további adatgyűjtésre őt felkértem;

1910. február. Csongvay Dénes *Bágyonból* adatokat küldött;

1910. február 28-án Csongvay Dénesnek *Bágyonba* válaszoltam. Megköszöntem;

1910. február. Moldován János *Alsó- és Felsőszentmihályon* gyűjtött adatokat és román verseket küldött.

1910. március. Ruzs Jeremiás *Szelistyéről* hozott népismei adatokat.

1910. március 12-én Gábor József *Alsó- és Felsőszentmihályról* küldött népismei adatokat.

1910. április. ifj. Gulyás E. *Mezőbodonból* egy temetési mulatságról írt. Választam 1910. április.

1910. április. Moldován Anna *magyarszilvási* szokásokról írt. Megköszöntem.

III. Publikációk Téglás István kézirat-hagyatékáról, gyűjteményéről

| Bajusz István: *Colectia de antichități a lui Téglás István din Turda*. In: *Acta Musei Porolissiensis* IV. Zalău 1980. 367–394.

| Bajusz István: *Documente inedite despre un monument dedicat lui Mihai Viteazul pe Câmpia Turzii*. *Acta Musei Porolissensis* XI. Zalău 1980. 767–772.

| Bajusz István: *Téglás István jegyzetei. Régészeti feljegyzések*, I–II. Scientia Kiadó, Kolozsvár 2005.

| Bajusz István–Demeter Éva: *Téglás István: Dél-Erdélyi hímes tojások*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2006.

| Catinas, Ana: *Opaițe din colecția Téglás*. In: M. Barbulescu: *Civilizația romană în Dacia*. Cluj 1997. 172–214.

| Demeter Éva: *Hímzés Felsőrákosról, mintarajzok Alsórákosról, Vargyasról*. *Acta Siculica a Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve* 2010. 515–522.

| Nemeti, Irina: *Piese votive din colecția Téglás*. In: S. Nemeti: *Dacia Felix*. Cluj-Napoca 2007. 224–228.

| Winkler, Iudita – Hopartean, Ana: *Colecția monetară a lui Téglás István*. In: I. Winkler–A. Hopartean: *Moneda antică la Potaissa*. Cluj 1973. 43–73.

| 2023 augusztus 25-én a Várfalva Község Polgármesteri hivatala és Képviselő Testülete, a Bágyon Barátai Egyesület fényképkiallítást szervezett *Aranyosszék falvai az 1900-as években. Fényképkiallítás Téglás István gyűjteményéből* címen.

IV. Téglás István megjelent munkáinak könyvészete

1892 Két természeti ritkaság. I. Maladinkő (Hasadtkö.) II. A Zsidó asztal. *Erdély* I. 387–389.

1898 Oláhok a Szászsebesi-havason. *Erdély Népei* VII. 8–9.

1905 Az elpusztulás alá került fatemplomok. *Erdély* XIV. 13–17.

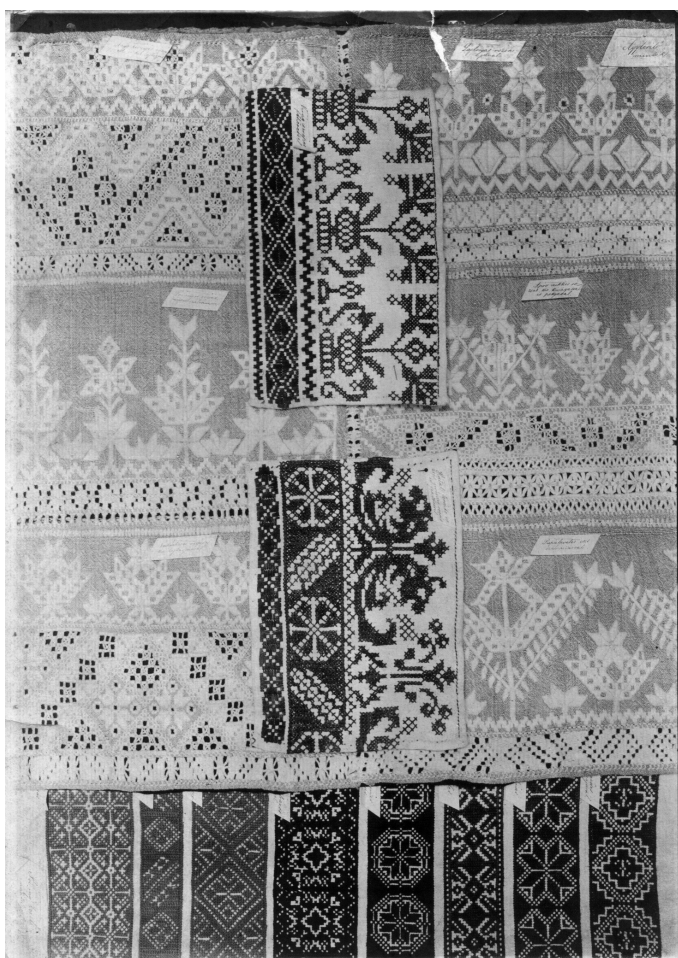
1908 Erdélyi fatemplomok díszje. *Művészet* VII. 90–95.

1909 Kirándulás a ponori búvópatakhoz és vízeséshez. *Erdély* XVIII. 78–83.

1909 Adatok Kozna község néprajzához. *Néprajzi Értesítő* X. 233–240.

- 1910 A gocoj. *Néprajzi Értesítő* XI. 243–246.
1910 Építő áldozat emléke Tordán. *Néprajzi Értesítő* XI. 60–61.
1911 Vándorcigányok úti jelei. *Néprajzi Értesítő* XII. 196–199.
1912 Cigánykincsek. I. *Néprajzi Értesítő* XIII. 50–52
1912 Cigánykincsek. II. *Néprajzi Értesítő* XIII. 124–131.
1912 Cigánykincsek. III. *Néprajzi Értesítő* XIII. 268–273.
1914 Galambbúgos kapuk Tordán. *Néprajzi Értesítő* XV. 124–127.
1915 A kőből kinövő kétélű kard, -a vasfű- és más babonák. *Ethnographia* XXVI.
285–286.

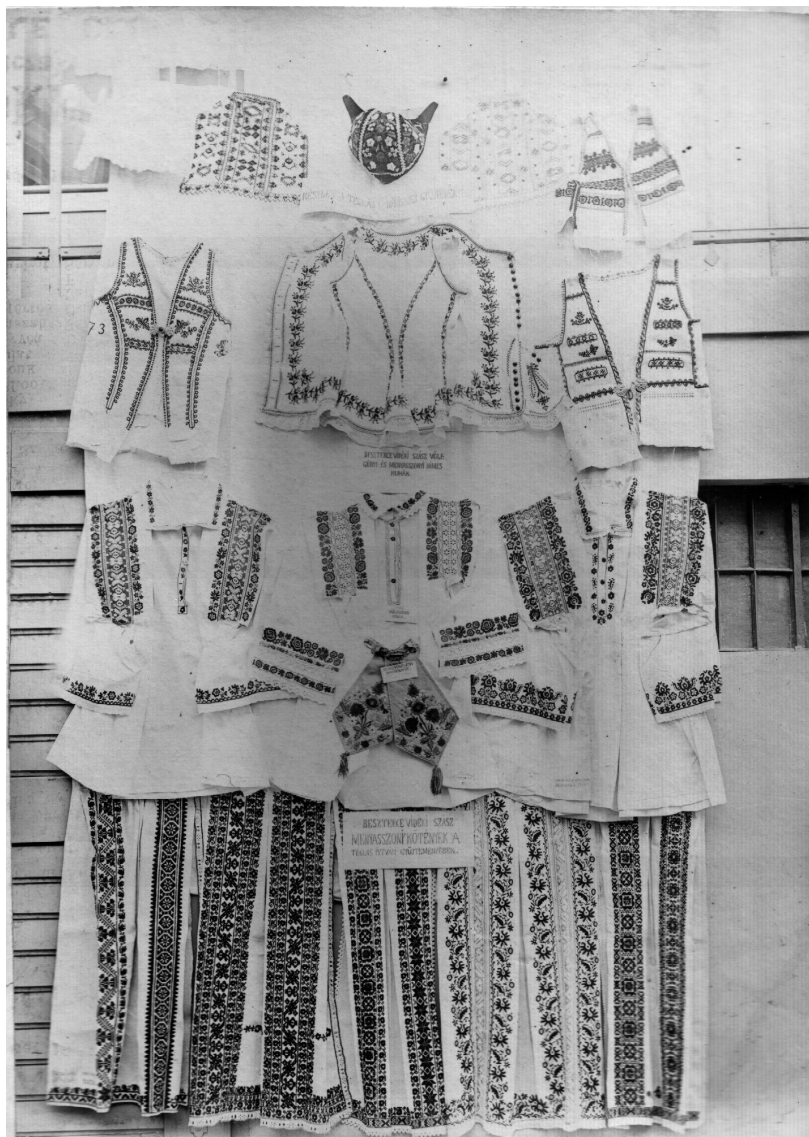
V. Fényképek néprajzi gyűjteményéből

1. kép. Hímzésminták Tordaszentlászlóról

2. kép. Görögkeleti és görögkatolikus egyházi fakeresztek

3. kép. Viseletek Beszterce vidékéről (1909)

4. kép. Cigány ékszerek

VI. Válogatás a fotóarchívumból

5. kép. Malom (Aranyosrákos,1909)

6. kép. Kendertilolás (Aranyosrákos, 1909)

7. kép. Téglás István (1909)

VII. Szemelvények a jegyzetfüzeteiből

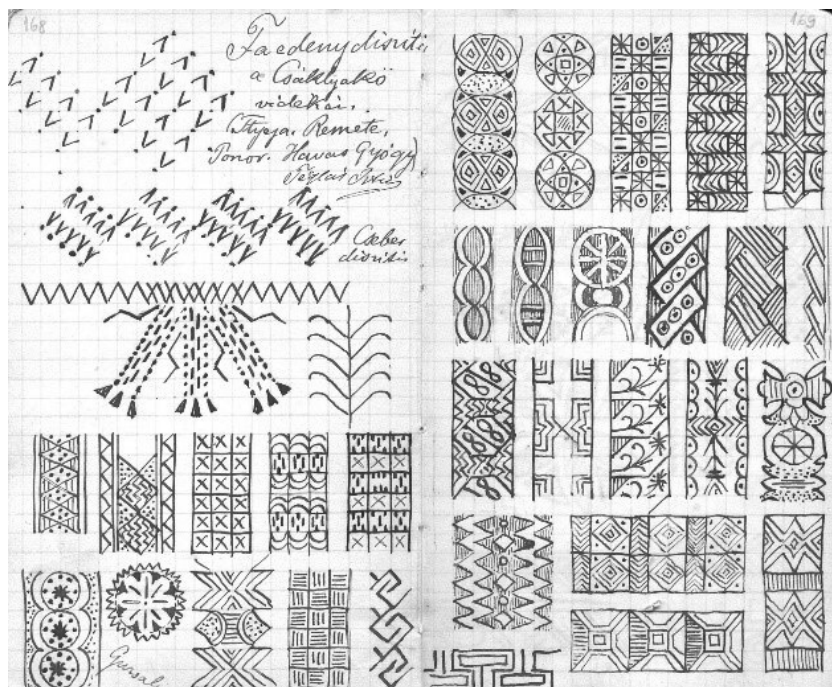
8. kép. Részlet a 24. jegyzetfüzetből

9. kép. Részlet a 37. jegyzetfüzetből

10. kép. A 3. jegyzetfüzet (Nagyszeben, festés egy régi ládán)

11. kép. A 8. jegyzetfüzet (Ponor, faedénydíszítés)

István Téglás's Ethnographic Research

Keywords: Téglás's ethnographic research, private museum, manuscript, Transylvanian folklore

István Téglás, active in the late 19th and early 20th century, was one of those Transylvanian researchers who, as a result of their passionate interest, became high standard professionals.

István Téglás was born in Sfântu Gheorghe and died in 1915 in Turda, where he left behind a museum of several thousand objects, about a hundred published articles and a huge amount of manuscript material. The archaeological notes of Téglás were processed and published by István Bajusz in 2005; a quarter of the manuscripts is of ethnographic nature, which has not yet been reviewed, so we have considered it timely to provide a summary of these.

His material collection can be reconstructed from the three surviving inventory books, which include 824 ethnographic objects, while his folklore research in the Hungarian, Romanian and Saxon areas are included in 56 notebooks. Particularly valuable are the hand-painted egg designs, weaving patterns, carved motifs, folk decorative styles and natural scenes, all captured in careful and elaborate drawings.